

Ο γάμος στην κλασική Αθήνα

Ο γάμος αποτελούσε τη διαδικασία δημιουργίας της οικογενειακής μονάδας, του οίκου, μέσα από τον οποίο διαβιβαζόταν το δικαίωμα του πολίτη στην αθηναϊκή κοινωνία και εξασφαλιζόταν η αναπαραγωγή νόμιμων παιδιών. Οι γυναίκες στην κλασική Αθήνα παντρεύονταν σε μικρή ηλικία, δηλαδή από δεκαπέντε χρονών και εξής. Αντίθετα, οι άντρες δεν παντρεύονταν πριν από την ενηλικίωσή τους - πριν δηλαδή από τα δεκαοχτώ τους χρόνια-, ενώ συχνά αυτό συνέβαινε μετά τη στρατιωτική τους θητεία, η οποία διαρκούσε δύο χρόνια, από τα δεκαοχτώ τους μέχρι τα είκοσί τους.

Ήδη από την εποχή του Σόλωνα η διαδικασία του γάμου ξεκινούσε με μία προφορική συμφωνία -ένα είδος συμβολαίου- ανάμεσα στο μελλοντικό σύζυγο και στον πατέρα ή στον κηδεμόνα της κοπέλας, η οποία ονομαζόταν εγγύη. Η μέλλουσα σύζυγος δεν παρευρισκόταν συνήθως σε αυτήν την τελετή, αφού μάλιστα η συγκατάθεσή της δεν ήταν υποχρεωτική.

Στην Αθήνα, η προίκα αποτελούσε ένα σημαντικό στοιχείο του γάμου και μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις μία κοπέλα μπορούσε να παντρευτεί και χωρίς αυτήν. Ο σύζυγος έδινε εγγύηση ότι θα επέστρεφε την προίκα σε περίπτωση διάλυσης του γάμου ή θανάτου της συζύγου του, αν δεν υπήρχε κληρονόμος.

Ενώ ο γάμος υφίστατο νομικά από τη στιγμή της εγγύης, οι διαδικασίες ολοκληρώνονταν με τη μετακόμιση της κοπέλας στο σπίτι του μελλοντικού συζύγου της. Οι γαμήλιες τελετές στην κλασική Αθήνα διαρκούσαν τρεις ημέρες. Την ημέρα πριν από το γάμο τελούνταν τα προαύλια και την επομένη του γάμου τα επαύλια (τα ονόματα αυτά παράγονται από το ρήμα "αυλίζομαι", που σημαίνει "περνώ τη νύχτα"). Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, οι Αθηναίοι προτιμούσαν να παντρεύονται το χειμώνα. Πολλοί γάμοι τελούνταν το μήνα Γαμηλιώνα, ο οποίος αποτελούσε τον έβδομο μήνα του αθηναϊκού έτους και ήταν αφιερωμένος στην Ήρα, στην προστάτιδα του γάμου.

Οι μελλονύμφοι τελούσαν τα προτέλεια, δηλαδή τις θυσίες για τον εξευμενισμό των θεών. Στην Αθήνα, θυσίες γίνονταν προς τιμήν της Αφροδίτης, της Άρτεμης, της Ήρας, του Ουρανού και της Γης, των πατρογονικών θεών (Τριτοπατόρων) και της προστάτιδας της πόλης, της Αθηνάς. Επειδή ο γάμος σηματοδοτούσε την ενηλικίωση της κοπέλας, συνηθιζόταν εκείνη να αφιερώνει τα παιχνίδια της και ορισμένα από τα ρούχα της σε μία από τις γαμήλιες θεότητες. Συχνά οι κοπέλες προσέφεραν βοστρύχους από τα μαλλιά τους ή το δίχτυ που τα συγκρατούσε, τη ζώνη τους και άλλα προσωπικά τους αντικείμενα.

Το λουτρό της νύφης και του γαμπρού ήταν αναπόσπαστο τμήμα της γαμήλιας τελετουργίας, γιατί σηματοδοτούσε το τέλος μίας φάσης της ζωής τους και την έναρξη μιας καινούριας. Εξάλλου, ο εξαγνισμός με νερό πριν από οποιαδήποτε επαφή με τα θεία αποτελούσε παράδοση για τους Έλληνες. Το νερό για το γαμήλιο λουτρό αντλούνταν από συγκεκριμένη πηγή και στην Αθήνα- πιο συγκεκριμένα- προερχόταν από την Εννεάκρουνο. Το αγγείο για τη μεταφορά του ήταν η λουτροφόρος. Το θέμα του λουτρού της νύφης απεικονίζεται πιο συχνά από ότι του γαμπρού, αλλά η σκηνή συνοψίζεται στην

Ο γάμος στην κλασική Αθήνα

πομπή προς ή από την κρήνη.

Μετά το λουτρό η νύφη και ο γαμπρός έπρεπε να ντυθούν για τη γαμήλια τελετή. Οι γονείς της κοπέλας όριζαν τη νυμφεύτρια, την υπεύθυνη δηλαδή για την επιτήρηση του γάμου και τον καθορισμό της νυμφοκόμου, η οποία φρόντιζε για την ένδυση και τον καλλωπισμό της νύφης. Η προετοιμασία του γαμπρού ήταν μικρότερης σημασίας. Φορούσε ιμάτιο, αρωματιζόταν και στεφανωνόταν με ταινία από κλαδιά σουσαμιού και μέντας, φυτά τα οποία είχαν ιδιαίτερο συμβολισμό στο γάμο. Το σουσάμι εξασφάλιζε τη γονιμότητα, ενώ η μέντα ήταν αφροδισιακή. Στον καλλωπισμό της νύφης όμως δινόταν μεγάλη σημασία, όπως άλλωστε διαπιστώνεται και από τις πολυάριθμες αναπαραστάσεις του θέματος στα αθηναϊκά αγγεία. Δε σώζονται γραπτές μαρτυρίες από την Αθήνα που να αναφέρονται στο χρώμα του νυφικού φορέματος και η αγγειογραφία δεν παρέχει σχετικές πληροφορίες. Οι νυμφίδες, τα νυφικά παπούτσια ή σανδάλια, τύχαιναν ιδιαίτερης προσοχής σε πολλές απεικονίσεις καλλωπισμού. Το νυφικό πέπλο τοποθετούνταν πάνω από τη στεφάνη (στέμμα) και κάλυπτε το πρόσωπο της κοπέλας μέχρι τη στιγμή των αποκαλυπτηρίων από το μέλλοντα σύζυγό της.

Το σπίτι της νύφης και του γαμπρού διακοσμούσαν με κλαδιά δάφνης και ελιάς, για να τονιστεί η εορταστική ατμόσφαιρα. Η γαμήλια γιορτή, συνήθως με πολλούς προσκεκλημένους, λάμβανε χώρα στο ένα από τα δύο σπίτια, ενώ αρχαιολογικές μαρτυρίες αποδεικνύουν ότι κατά τη διάρκεια του 4ου αιώνα π.Χ. ανάλογες εκδηλώσεις τελούνταν και σε ιερά. Το γαμήλιο δείπνο ήταν ένα συμπόσιο, στο οποίο συμμετείχαν άνδρες και γυναίκες και το παραδοσιακό έδεσμα για την περίπτωση ήταν ένα γλυκό με σουσάμι και μέλι. Ο χορός, στον οποίο συμμετείχαν άνδρες και γυναίκες σε χωριστές ομάδες, και το τραγούδι αποτελούσαν τα αναπόσπαστα στοιχεία της γιορτής.

Μετά το ηλιοβασίλεμα, ο πατέρας της νύφης παρουσίαζε την κοπέλα στο γαμπρό μπροστά σε όλους τους προσκεκλημένους. Πιθανόν αυτή να ήταν η χρονική στιγμή των ανακαλυπτηρίων, οπότε η νύφη απομάκρυνε το πέπλο από το πρόσωπό της.

Η γαμήλια πομπή με τους πυρσούς, τα τραγούδια και τους χορούς είχε σκοπό να συνοδεύσει τη νύφη στη νέα της κατοικία. Ο γαμπρός δε συμμετείχε πάντοτε στη γαμήλια πομπή, αλλά συχνά περίμενε τη νύφη στο σπίτι. Αν ο άντρας παντρευόταν για δεύτερη φορά έστελνε ένα φίλο του, το νυμφαγωγό, να συνοδεύσει τη νύφη. Το σπίτι του γαμπρού ήταν διακοσμημένο με ταινίες και κλαδιά που έφεραν μαλλί προβάτου, όπως συνέβαινε και σε άλλες περιστάσεις κατά τις οποίες η οικογένεια αποκτούσε ένα νέο μέλος (π.χ. μετά την αγορά ενός δούλου). Το κέντρο των οικιακών τελετουργιών, η εστία, αποτελούσε τον τελετουργικό χώρο για την ένταξη της νύφης στην οικογένεια.

Το συζυγικό δωμάτιο, ο θάλαμος, ήταν το πιο διακοσμημένο δωμάτιο του σπιτιού του γαμπρού. Η νυφική κλίνη ήταν αρωματισμένη και στρωμένη με ωραία υφάσματα. Στην κλασική Αθήνα, εκτός από τη νυφική κλίνη υπήρχε μάλιστα και ένα δεύτερο κρεβάτι, ο παράβουστος, στο οποίο μπορούσε να κοιμηθεί ο ένας από τους δύο συζύγους, αν το επιθυμούσε. Μετά την είσοδο του ζευγαριού στο θάλαμο, ένας φίλος του γαμπρού έκλεινε και φύλασσε την πόρτα, ενώ φίλοι και των δύο παρέμεναν απ' έξω και τραγουδούσαν.

Η οικογένεια της νύφης και του γαμπρού και οι φίλοι τους ξυπνούσαν από τα χαράματα για την έναρξη των εορταστικών εκδηλώσεων που είχαν προγραμματιστεί για τη συγκεκριμένη μέρα, όπως ήταν για παράδειγμα η προσφορά των δώρων, των επαυλίων, τα οποία και έδιναν το όνομά τους σε ολόκληρη την ημέρα. Σύμφωνα με τον Ησύχιο, δώρα προσφέρονταν και στη νύφη και στο γαμπρό, αλλά οι αρχαιολογικές και οι φιλολογικές μαρτυρίες επικεντρώνονται

Ο γάμος στην κλασική Αθήνα

στα επαύλια της νύφης. Μετά τα επαύλια, η ένταξη της νύφης στη νέα της κατοικία είχε πια ολοκληρωθεί. Τότε ο γαμπρός οργάνωνε τα γαμήλια, μία γιορτή για τη φρατρία του, ώστε να την πληροφορήσει για το σχηματισμό του νέου οίκου.

Τα διαφορετικά στάδια της γαμήλιας τελετουργίας απεικονίζονται στην αττική αγγειογραφία της Κλασικής περιόδου.

Ζαφείρα Βεντούρη
Λάμπρος Καρύδης
Αργυρώ Βενιού
Μαρία Θεοδωράτου
Κατερίνα Βλαχάκη